

PRILOGA 1 – Naravovarstvena izhodišča projekta LIFE TO GRASSLANDS

Naravovarstvena izhodišča za upravljanje suhih travišč na projektih pod-območjih projekta LIFE to GRASSLANDS: pod-območje GORJANCI

Uvod:

Travišča so travnate površine, ki vključujejo travnike, pašnike, ekstenzivne sadovnjake, gozdne jase in z visokimi steblikami in/ali lesnimi vrstami zaraščajoče travnate površine. Največ travišč je nastalo od bronaste dobe do časa Rimljanov kot posledica krčenja gozda. V preteklosti so travišča tako v Evropi kot tudi v Sloveniji predstavljala večji delež površine kot danes. Zmanjšanje deleža njihovih površin v zadnjih desetletjih gre predvsem na račun postopnega zaraščanja travnikov v grmišča in gozd (naravna sukcesija, ki je posledica opuščanja rabe). Prav zaradi tega pojava za travišča uporabljamo izraz polnaravna, saj je za njihov nastanek in vzdrževanje potreben človek. Vloga kmeta in njegova dejavnost (košnja travnikov) je pri vzdrževanju travišč torej nepogrešljiva.

Travniki predstavljajo pomemben ekosistem in so eno najbolj pestrih in raznolikih območij z izredno biotsko pestrostjo: na kvadratnem metru travišča lahko najdemo tudi do 80 različnih rastlinskih in živalskih vrst (Hutchings in Stewart 2002). Prav zaradi zaraščanja in spreminjanja travišč v gozd na eni ter preveč intenzivnega izkoriščanja v kmetijske namene (prepogosta košnja, baliranje travne silaže, intenzivna paša in pretirano vnašanje hranil z gnojenjem) na drugi strani so danes travišča ena najbolj ogroženih življenjskih okolij z največjim upadanjem biotske raznovrstnosti. Po poročanju po Direktivi o habitatih je bilo v Sloveniji v letu 2013 stanje suhih travišč, katerih stanje želimo v projektu LIFE TO GRASSLANDS izboljšati, opredeljeno kot *slabo* oz. *neugodno*. Travišča, biotska pestrost, ki je vezana nanje in ekosistemske storitve, ki jih neposredno ali posredno koristimo tudi ljudje, danes terjajo aktivno zaščito in varovanje.

Projekt LIFE TO GRASSLANDS želi preko različnih aktivnosti prispevati k zaustavitvi izgube biotske pestrosti in okrepiti omrežje Natura 2000 projektih območij (Haloze, Kum, Pohorje, Gorjanci-Radoha) preko aktivnega varovanja dveh habitatih tipov: 1.) pol-naravna suha travišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh, ki so pomembna rastišča kukavičevk (HT 6210*) in 2.) vrstno bogata travišča s prevladujočim navadnim volkom na silikatnih tleh montanskem pasu (HT 6230*). Vsebina teh naravovarstvenih izhodišč vsebuje usmeritve, ki so navedene v evropskih smernicah za upravljanje s HT 6210* (Calaciura & Spinelli 2008). Prav tako smo pri pripravi vsebine upoštevali izkušnje nekaterih drugih LIFE projektov, ki so obravnavala varovanje HT 6210* in drugo objavljeno literaturo:

- ADAS – Management Guidelines for Grassland in Environmental Schemes, 2009;
- Life STIPA – Saving Transylvania important pastoral ecosystems, 2010-2013;

- Baltic environmental forum – Management of coastal habitats and grasslands, Life Nature Co-op, 2004;
- Life Restoration of dry grasslands in Denmark, 2010-2013;
- Burren Life – Farming for conservation in the Burren: Burren best practice guides, 2010;
- UK National ecosystem assessment Technical report – Chapter 6: Semi-natural grasslands, 2011;
- Life Xero grazing – Semi-natural dry-grassland conservation and restoration in Vallle Sussa through grazing management, 2013-2018
- Life Herbages – Priority actions for grasslands and meadows in Lorraine and the southern Ardenne, 2013-2019
- Life Ricopri - Ripristino e conservazione delle praterie aride dell'Italia centro-meridionale, 2011-2015

Naravovarstvena izhodišča so pripravljena za vsako pod-območje posebej. Na podlagi terenskih ogledov, anketiranja kmetov o preteklem in sedanjem upravljanju travišč ter poznavanju lokalnih značilnosti so v tem dokumentu nanizana priporočila in usmeritve za odstranjevanje prekomerne zarasti, vzpostavitev travne ruše in upravljanje travišč preko paše in košnje. V pripravo dokumenta smo z izvedbo štirih delavnic, poleg kmetov, vključili tudi različne strokovnjake drugih organizacij, ki se ukvarjajo z ohranjanjem ali upravljanjem travišč: Biotehniško fakulteto Univerze v Ljubljani (Oddelek za agronomijo), Fakulteto za naravoslovno matematične vede Univerze v Mariboru, Kmetijski inštitut Slovenije, Center za kartografijo favne in flore, Javni zavod Kozjanski regijski park, Slovenske državne gozdove, Zvezo društev rejcev drobnice Slovenije, Društvo rejcev drobnice Haloze. Preko priporočil in usmeritev teh Naravovarstvenih izhodišč želimo s projektom LIFE TO GRASSLANDS vzpostaviti dolgoročno upravljanje travišč v projektnih pod-območjih na način, ki bi bil naravi prijazen in ne bi predstavljal bistvenih odmikov od uveljavljene kmetijske prakse.

Projektno pod-območje Gorjanci je eno izmed štirih projektnih pod-območij. Tu želimo izboljšati stanje in zagotoviti dolgoročno in trajnostno upravljanje s polnaravnimi suhimi travišči in grmiščnimi fazami na karbonatnih tleh, ki so pomembna rastišča kukavičevk (HT 6210*) ter življenjski prostor številnim živalskim in rastlinskim vrstam. Če želimo ohraniti biotsko pestrost in ekosistemsko funkcijo travišč, je tako potrebno upoštevati prisotnost različnih vrst organizmov in prilagoditi načine upravljanja in vzdrževanja.

Pričujoča Naravovarstvena izhodišča so izdelek projekta LIFE TO GRASSLANDS in so namenjena upravljanju suhih travišč s HT 6210* na projektnem pod-območju Gorjanci. Upravljalca kmetijskih površin, ki s podpisom Sporazuma postane del tega projekta, ne odvezujejo upoštevanja zahtev navzkrižne skladnosti in pogojev v okviru operacij in zahtev ukrepa kmetijsko-okoljska-podnebna plačila iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014-2020 (ukrep KOPOP; PRP 2014-2020).

1. Priporočila za vzpostavitev in upravljanje suhih travišč

1.1 Vzpostavitev suhih travišč:

- Odstranjevanje prekomerne zarasti:
 - Za odstranitev grmovne zarasti in steblikovja je poleg ročnega odstranjevanja primerno tudi strojno mulčenje. Drevesa naj se odstrani kot posek z ročno motorno žago.
 - Pri ruvanju panjev dreves in grmov naj se teren izravna z izkopano zemljo. Zemljina z drugih površin naj se ne dovaža.
 - Priporočamo ohranjanje specifičnih struktur na traviščih, kot so dominantna drevesa, mejice, kamniti osamelci, manjše vodne prvine.
 - Odstranjevanje zarasti naj se izvaja med 1. avgustom in 1. marcem (skladno s 5. odstavkom 32. člena Zakona o divjadi in lovstvu in Navzkrižno skladnostjo). Upoštevati je potrebno tudi ekološke zahteve Natura 2000 vrst, ki so opredeljene kot kvalifikacijske na tem področju (kmetu oz. upravljavcu travišč jih predstavi strokovna služba varstva narave).
- Vzpostavitev travne ruše:
 - Če je potrebno po odstranitvi zarasti na razgaljenih površinah na novo vzpostaviti ali okrepiti travno rušo, priporočamo dosejevanje z avtohtonim in lokalnim senenim drobirjem iz lokalnih ekstenzivno upravljanih travnikov ali z ohranjevalnimi semenskimi mešanici (vir: http://www.kis.si/f/docs/Prikazi_in_informacije/PI_288_OHRANJEVALNE_SEMENSKE_MESANICE.pdf). Na ta način bomo najlažje in najhitreje vzpostavili avtohtono travinje in se v večji meri izognili pojavu ali razrasti invazivnih tujerodnih vrst rastlin.

2.2 Upravljanje suhih travišč

Na podlagi pogovorov s kmeti ugotavljamo, da so na območju Gorjancev najkvalitetnejši travniki z vidika ohranjanja visoke stopnje biotske pestrosti in zagotavljanja ekosistemskih storitev tisti, kjer poteka ena košnja letno v mesecu juliju ali kasneje.

Priporočamo ohranjanje specifičnih struktur na travnikih, kot so dominantna drevesa, mejice, kamniti osamelci, manjše vodne prvine itd. Pomen teh struktur za ohranjanje biotske pestrosti je lahko velik, saj se ob ali na njih vzpostavijo številni »mikrohabitati« s specifično vlažnostjo, senčenjem ali prisojnostjo, temperaturo, zavetrjem ...

- Košnja in spravilo pokošene trave:
 - Košnja naj se izvaja 1x do 2x letno.
 - Prvič naj se kosi po 30.6..
 - Priporoča se uporaba strižnih kosilnic namesto rotacijskih.
 - Kosi naj se od enega roba travnika proti drugemu oziroma od sredine travnika navzven (v krogu).
 - Travnikov naj se ne mulči.
 - Pokošena trava naj se s travnika pospravi posušena kot seno ali spravljena v suhe bale.
 - Travnikov naj se ne požiga.
- Gnojenje:
 - Gnojenje travniških površin se ne izvaja.
- Paša živine:
 - Na območju Gorjancev se ne priporoča paša živine, saj le-ta ni primerna za upravljanje suhih travišč in HT 6210* na tem območju.
 - Območje Gorjancev je območje življenjskega prostora medveda. Učinkovito varovanje živine pred napadi medveda je zelo zahtevno in prinaša dodatne stroške, saj je potrebna prilagoditev ograj velikim zverem in zapiranje živali v nočne ograde (Pravilnik o primernih načinih varovanja premoženja in vrstah ukrepov za preprečitev nadaljnje škode na premoženju (ULRS, št. 74/2005)).

2. Vzpostavitev travišč visokodebelnih sadovnjakov in upravljanje z njimi

- Gostota dreves naj ne presega 100 dreves/ha.
- Glede košnje trave naj se upoštevajo priporočila za *Upravljanje suhih travišč* (glej Poglavlje 2.2).
- Klasična FFS naj se uporablja izključno pri mladih drevesih do starosti 5 let. Pri starejših drevesih se po potrebi uporablja FFS, ki so dovoljena pri ekološki pridelavi.
- Sadi naj se avtohtone tradicionalne sorte sadnih dreves visokodebelnih sadovnjakov.

- Zagotovi naj se ustrezna zaščita sadnega drevja pred divjadjo.
- Drevesa naj se vsaj občasno obrezuje, da se ohrani njihovo vitalnost.
- Redno naj se z dreves odstranjuje belo omelo.

3. Turizem

Obiskovalce območja Gorjancev je potrebno usmerjati na že obstoječe urejene poti.

4. Viri in literatura:

- A guide to farming for conservation in the Burren, Burrenlife best practice guide No.1, BurrenLIFE Project 2010, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.showFile&rep=file&fil=BURREN_Guide_1.pdf
- Baltic environmental forum – Management of coastal habitats and grasslands, Life Nature Co-op, 2004, dosegljivo na: http://bef.lv/fileadmin/media/Publikacijas_Daba/Backgr_paper_coastal-grass.pdf
- Calaciura, B., Spinelli, O., 2008. Management of Natura 2000 habitats. 6210 Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on calcereous substrates (*Festuco-Brometalia*) (*important orchid sites), Technical report 2008 12/24, European commission, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/habitats/pdf/6210_Sem_inatural_dry_grasslands.pdf
- Davies, O., 2009. Management Guidelines for Grassland in Environmental Schemes, ADAS Dosegljivo na: http://beefandlamb.ahdb.org.uk/wp-content/uploads/2013/04/managementguidelinesforgrasslandinenvironmentalschemes_210710-final-report.pdf
- Galvanek, D., Janak, M., 2008. Management of Natura 2000 habitats. 6230* Species-rich Nardus grasslands. Technical report 2008 14/24, European Commission, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/habitats/pdf/6230_Nardus_grasslands.pdf
- Grasslands, Ecological restoration in the Czech Republic, Nature Conservation Agency of the Czech Republic, Prague, 2012, dosegljivo na: <http://chapter.ser.org/europe/files/2012/12/Ecological-Restoration-in-the-Czech-Republic1.pdf>
- Hutchings, M. J., Stewart, A., 2002. Calcareous grasslands. Handbook of ecological restoration, Volume 2: Restoration in practice, Cambridge, str. 419-440
- Life Herbages, 2013-2019. Priority actions for grasslands and meadows in Lorraine and the southern Ardenne, spletna stran projekta: <http://www.life-herbages.eu/index.php?id=2712>

- Life Restoration of dry grasslands in Denmark, 2010-2013; spletna stran Life projekta: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=search.dspPage&n_proj_id=2649
- Life STIPA, 2010-2013. Saving Transylvania important pastoral ecosystems. Publikacije projekta dosegljive na: <http://www.fundatia-adept.org/?content=publications>
- Life Xero grazing – Semi-natural dry-grassland conservation and restoration in Vallle Sussa through grazing management, 2013-2018
- Progetto RI.CO.PR.I, Ripristino e conservazione delle praterie aride dell'Italia centro-meridionale, Life09 NAT/IT/000118, Linee guida, Azione C5 – Applicazione dei piani di pascolamento, dosegljivo na: http://www.pdc.minambiente.it/sites/default/files/progetti/ricopri_linee-guida-azione-c5.pdf
- Semi-natural grasslands, 2011. UK National ecosystem assesment Technical report , Chapter 6
- Sustainable grazing of Burren winterages, Burrenlife best practice guide No. 3, BurrenLIFE Project 2010, dosegljivo na: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.showFile&rep=file&fil=BURREN_Guide_3.pdf
- Škornik, S., Ivajnšič, D., Špur N., Otopal J., Bakan, B., Paušič I., 2016. Popisi začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov ter spremljanje vplivov projektnih aktivnosti na stanje ciljnih habitatnih tipov na projektnih pod-območjih Haloze, Pohorje, Kum, Gorjanci-Radoha za izvedbo projekta z naslovom: Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v vzhodni Sloveniji, LIFE TO GRASSLANDS, LIFE Narava in biodiverziteteta, LIFE14 NAT/SI/000005. Popis začetnega stanja ciljnih habitatnih tipov (1.sklop). Končno poročilo. Fakulteta za naravoslovje in matematiko UM, Maribor.
- Štruc, S., 2012. Strokovne podlage za gospodarjenje z vrstno bogatimi travišči s prevladujočim navadnim volkom (*Nardus stricta*) na območju Pohorja (Akcija 1.5), projekt ALPA, Sonaravno upravljanje planin na varovanih območjih, dosegljivo na: <http://www.projektalpa.si/o-projektu-alpa/projektni-rezultati>
- Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov , UL RS, št. 22/2015, dosegljivo na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/121121/#>
- Zehm, A., Folling, A., Reifenrath, R., 2015: Esel in der Landschaftspflege – Erfahrungen und Hinweise für die Beweidungspraxis. Anliegen Natur 37(1), 55-66, Laufen, dosegljivo na: http://www.anl.bayern.de/publikationen/anliegen/doc/an37109zehm_et_al_2015_eselbeweidung.pdf